

DİYARBAKIR MEDRESE ULEMASINDAN ABDULHÂDÎ KAYA ARAŞKÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ¹

Yrd. Doç. Dr. Burhan ATSIZ
Muş Alparslan Üniversitesi

Özet:

Abdulhâdî Araşkî, Diyarbakır ve çevresinde yer alan ve tarihi geleneği olan medreselerde yetişmiş bir alimdir. Özellikle İslam Hukuku (Fıkıh) ve Hadis ilimlerinde temayüz etmiştir.

Klasik anlamda medrese eğitimi almasına rağmen, bu kurumlarda anılan tarzda eğitim vermemiştir. Daha çok, sahip olduğu kitap evi merkezli eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunmuştur. 2'si basılmış, 12'si elyazması olmak üzere toplam 14 eser bırakmıştır.

Araşkî, İslam fıkıhı'nın şafîî ekolüne mensup bir şahsiyet olarak, selef-i salihîn anlayışına sahip bir ilim adamıdır. Hemen hemen bütün eserlerinde bu anlayışın izlerini açıkça görmek mümkündür. Özellikle Fıkıh, Hadis ve Tefsir ilimleri ile ilgili eserlerinde bu anlayışı gösteren pek çok ifade mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: *Araşkî, Medrese, Ulema, Fıkıh, Tefsir*

THE LIFE AND BOOKS OF SEYDA-İ MELE ABDULHADÎ KAYA ARAŞKÎ, ONE OF THE SCHOLARS IN DİYARBAKIR MADRASAS²

Abstract:

Abdulhadi el Araskhi is a recognized scholar who lived in Diyarbakır district and graduated from madrasas having historical traditions. Especially, he becomes a distinctive scholar on Fiqh and Hadith.

¹ Bu makale, 3-5 Ekim 2012 tarihleri arasında, *Muş Alparslan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* tarafından gerçekleştirilen, "*Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Sempozyumu*"na sunulan "*Abdulhâdî el-Araşkî'nin Lokman Suresinin Tefsiri*" Adlı Eserinin İçerik ve Metot Açısından İncelenmesi" adlı bildirinin genişletilmiş halidir.

² This article is an extension version of paper presented in "The Traditions of Madrasas and The Madrasas in the Process of Modernization organized by The Faculty of Theology, Muş Alparslan University between 3-5 October 2012.

In classical term, despite his education in madrasas, he does not give lectures in this aforementioned manner in these institutions. Rather than, he continues his own bookstore-based short-term education. Besides, he authors fourteen books, twelve of which are codex.

Araskhi is a scholar having the religious characteristics of selef-i salihin as a person who is in Shafii ecole of Islam Fiqh. These characteristics can be easily observed in the books he writes. Particularly, there are a great numbers of expressions indicating this conception in his books about Fiqh, Hadith and Interpretation.

Key Words: *Araskhi, Madrasa, Ulama, Fıqh, Tafsir*

Giriş:

Medreseler, İslâmî ilimlerin yayılması ve günümüze kadar gelmesinde önemli fonksiyonlar icra etmiş geleneksel kurumlardır³. Özellikle halkın ilim öğrenme ihtiyacını giderilmesinde vazgeçilmez bir rol oynamışlardır. Zaman zaman dönemin siyasi ve ekonomik şartlarından etkilenseler de halkın desteğiyle varlıklarını sürdürmeyi başarmışlardır.

Anadolu medrese geleneği dikkate alındığında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kurulmuş medreselerin önemli bir yeri vardır. Bölgenin değişik il, ilçe hatta köy ve mezarlarına kadar yerleşmiş pek çok medresenin varlığı bilinmektedir. Bu medreselerde, tarihe mal olmuş çok değerli ilim adamları yetişmiştir. Bunlar arasında Bediuzzaman Said-i Nursî, Molla Halil es-Siirdî, Hazrolu Hacı Abdulfettah Yazıcı, Ahmed-i Hânî, Molla Hüseyin Küçük, Molla Fahrettin Batmanî, Halil Gönenç, gibi daha pek çok değerli ilim adamları bulunmaktadır⁴.

Yakın zamana kadar bu medreseler hakkında akademik çalışmalar yok denilecek kadar azdı. Ancak günümüzde bu kurumlar hakkında pek çok çalışmanın yapılmış olması sevindiricidir.

Bilimin yayılmasında önemli bir fonksiyon icra eden medreselerin eski günlerindeki canlılığı yeniden kazanması günümüz formlarına uygun hale getirilmesi ile birlikte daha da faydalı fonksiyonlar icra edeceğinden şüphemiz yoktur.

³ Köylü, Mustafa-Altaş, Nurullah, *Din Eğitimi*, Gündüz Eğitim Yay., Ank., 2012, s. 26-27.; Ayrıca bkz. Çiçek, Halil, *Doğu Medreselerinin Serencamı*, Beyan Yay., İst., 2009; Bilgin, Beyza; Selçuk Mualla, *Din Öğretimi (Özel Öğretim Yöntemleri)*, Gün Yay., Ank., 2000.

⁴ Bölgede yetişen ilim adamları için bkz. Bayler, Şehmus, "*Mele Abdulhâdî el-Araşkî*.", e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 Sayı: V., s. 141-142.; ayrıca bkz. Bağcı, Musa, *Medrese Eğitiminde Hadis Birikimi –Diyarbakır Örneği, (Bu makale 22-23 Temmuz 2011 tarihinde Bolu/Gerede'de Hadis Meclisinde sunulan tebliğin bazı ilavelerle geliştirilmiş halidir.(Bkz. Musa Bağcı web sitesi: <http://www.musabagci.tr> Tarih:09/07/2012)*

Bu çalışmamızda Diyarbakır medrese ulemasından Mele (Molla) Abdulhâdî Kaya Araşki'nin hayatını ve eserlerini ele aldık. Diyarbakır'da dünyaya gelmiş ve burada yetişmiş bir alim olarak, kendi muhitinde özellikle Fıkıh ve Hadis ilimlerinde hatırı sayılır ve danışılır bir şahsiyet olmuştur. Geçimini sağlamak maksadıyla açtığı kitap evinde hem öğrenci yetiştirmiş hem de ilmi sohbetlerde bulunarak öğrencilerin yetişmesine katkıda bulunmuştur. Ancak onun verdiği eğitim, klasik medrese tarzından ziyade, kitap evinde gerçekleştirilen dersler şeklinde olmuştur. Zaman zaman kendisine sorulan sorulara şifahen veya yazdığı eserlerle cevap vermeye çalışmıştır.

Araşki, öğrenci yetiştirme ve kitap evi faaliyetlerinin yanı sıra 2'si basılmış, 12'si el yazması halinde olan 14 eser yazmıştır. Bu çalışmamızın kapsamında Araşki'nin bu eserlerinin tümünü kısaca tanıtmaya çalıştık. Eserlerinin tümünün asıl nüshalarına ulaştık. Eserler incelendiğinde Tefsir, Fıkıh, Hadis, Kelam gibi temel İslam ilimleri ile ilgilidir. Eserlerinin tamamını akıcı bir Arapça ile, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat anlayışı ve selef-i salihîn inancı çerçevesinde kaleme almıştır.

1. Hayatı

Mele Abdulhadi Kaya, 1926 yılında Diyarbakır'ın Kulp ilçesinin Üçkuyu (Araşki) köyünde dünyaya geldi. Diyarbakır'ın Silvan ilçesinde eski adıyla Çireki köyünde Mele Şemseddin'den ders alarak eğitimine başladı. Ergani'de eski adıyla Cimika; Silvan'da eski adıyla Gırdıya ve en son olarak yine Silvan'da eski adıyla Şerefka'da ders almaya devam etti. Mele Musa Şerefki'den icazet alarak medrese eğitimini tamamladı.

1963 yılında Diyarbakır'ın Kulp ilçesine gelerek Üçkuyu Köyü'ne yerleşti. Askerlik görevini bitirdikten sonra kendini tamamen ilme adadı. 1963-2000 yılları arasında, hem geçimini sağlamak hem de ilim hayatından kopmamak maksadıyla, Arapça kitapların satıldığı bir kitap evi açtı. Diyarbakır merkezde, Ulu Cami yanında bulunan ve Arapça kitapların satıldığı bu kitap evi aynı zamanda, Mele Abdulhadi'nin öğrencilerine ders verdiği bir medrese vazifesi de gördü.

Kitap evi meşguliyeti yanında, Muş'un Kışiltak, Kulp'un Narlıca, Sason'un eski adıyla Tanze köylerinde fahri imamlık görevlerinde de bulundu. Ayrıca çok kısa bir süre resmi imamlık da yaptı. Ancak dönemin müftüsü ile aralarında çıkan bir sorundan dolayı istifa etti. Bu görevleri esnasında klasik medrese tarzında olmasa da Arapça ve diğer İslami bilimleri ihtiva eden öğretim faaliyetlerini sürdürdü.

Mele Abdulhâdî, kısa zamanda Diyarbakır ve çevresinde sahip olduğu ilim sayesinde tanınır ve danışılır bir şahsiyet haline geldi. Özellikle Arapça ve Fıkıh noktalarda kendini yetiştirmek isteyen kişiler kendisinden ders aldılar. Kendisinden ders alanlar arasında değişik kamu kuruluşlarında görev yapan doktor, öğretmen gibi kişiler bulunuyordu. 1963-2000 yılları arası, aynı zamanda onun ilmi eserler vücuda getirdiği, verimli bir zaman dilimidir.

Mele Abdulhâdî Kaya, 2000 yılında, verimli bir hayatın akabinde, 74 yaşında vefat etti. Diyarbakır'da, Mardinkapı Mezarlığında medfundur.

2. Eserleri

Abdulhâdî el-Araşkî, ilim hayatına çok değerli eserler kazandırdı. Bütün eserleri Arapça'dır. Eserlerinden sadece iki tanesi basılmıştır. Diğer 12 tanesi ise henüz basılmamıştır.

2.1. Basılmış Eserleri: Abdulhâdî Araşkî'nin küçük bir kitap evinden elde etmiş olduğu sınırlı maddi kaynaklara rağmen bu iki eserini bastırması, sahip olduğu ilmi yaymaya ne kadar düşkün olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

2.1.1. Tefsîru Sûreti Lokman: Bu eseri Lokman suresinin bir tefsiridir. Toplam 132 sayfadır. Bu eserinde hem dirayet hem de rivayet tefsir metodunu kullanmıştır. Eser küçük boy olarak 135 sayfadan oluşmaktadır. *El-Mektebetu'l-İslamiyye* tarafından basılmıştır. Basım yeri Diyarbakır'dır. Basım yılı belirtilmemiştir. Ancak kitabın en sonunda yazım yılı, Hicri 1390 (Miladi 1970) olarak belirtilmiştir⁵. Araşkî'nin tefsirinde uyguladığı metodu şöyle özetlemek mümkündür:

1- Ayetleri öncelikle lafzen tefsir eder: Ayetin tamamını, daha sonra da tefsirini yapmak istediği bölümü parça parça ele alarak tefsirini yapar. Eğer ayetin anlamını destekleyen başka bir ayet varsa o ayeti tefsirî anlamda delil olarak getirir⁶.

2- Ayet yorumlarını yaparken, varsa hadisleri delil olarak getirir: Naklettiği hadisleri genellikle sahih hadis kaynaklarından seçer. Bu hususa azami derecede özen gösterdiğini tefsir boyunca görmek mümkündür. Bu da, Araşkî'nin Hadis ilmi'ne olan vukufiyetinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir⁷.

3- Zaman zaman ayet tefsiri ile ilgili dil kurallarına dair izahlarda bulunur⁸.

4- Yukarıda belirttiğimiz hususlarla birlikte ayetlerin yorumlanmasına dair kendi görüşlerini de dile getirir.

5- Ayet içerisinde geçen kavramları ele alarak tanımlarını yapar; önemli kaynaklardan ve tefsir kitaplarını kaynak olarak verir.

⁵ Araşkî, Abdulhadi, *Tefsiru Sureti Lokman*, Mektebetu'l-İslamiyye, Diyarbakır, ts., s. 135. (Müellifimizin bu eserin metot ve içerik açısından incelendiği bir çalışmamız, 5-7 Ekim 2012 tarihleri arasında, Muş Alparslan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından düzenlenen, "*Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler*" (Uluslararası Sempozyum)'a tebliğ olarak sunulmuştur.)

⁶ Bkz. s. 117-118.

⁷ Bkz. s. 121.

⁸ Bkz. s. 88.

6- Sure içerisinde yer alan ayetlerin nüzûl sebepleri varsa onu belirtir.

Müellifimiz kitabın en sonunda, Lokman suresi içerisinde tefsir edilen ayetlerde geçen konuların indeksini eklemiştir. Buna göre sure içerisinde yer alan konular ve kitaptaki sayfa numaraları şöyle sıralanmıştır:

Sayfa	Konu
4	Kur'an-ı Mecîd'in tarifi, yüksek maksatları ve tenzilin hikmeti hakkında mukaddime.
8	Kur'an mu'cizedir. Onunla rekabet etmek ve onun benzerini getirmek beşer yönünden mümkün değildir.
9	Kur'an'ın harfî tercümesinin caiz olmaması ve bunun imkansızlığı.
15	Kur'an'ın indirilişinin hikmeti ve temel gayesi.
19	Kur'an'ın öğrenilmesi ve öğretilmesi.
23	Kur'an okumanın ve eğitiminin âdâbı.
27	Lokman suresini tefsir etme hususiyetinin sebebi.
28	Kur'an ayetlerinin besmele ile başlamasının hikmeti.
30	Bazı sure başlarında yer alan Huruf-u Mukatta'a

32	Muhsinleri için hidayet ve rahmet olarak Kur'an-ı Mübin'in ayetleri.
39	Dinin mertebeleri, kemali ve hususiyetleri.
41	Batıl ve boş işlerle meşguliyetin Allah'ın yoluna engel olması.
46	Sahih iman ve salih amelin nimeti celbetmesi.
49	Göklerin ve yerin yaratılması; yeryüzünün diriltilmesi.
56	Hikmet sahibi Lokman (a.s)'ın öğüdü, hikmeti ve zekası.
60	Allah'a şükürün gerekliliği.
67	Allah'a isyan noktasında ebeveyne itaat yoktur. Fakat iyi muamelede bulunmak tavsiye edilir.
71	İnsanoğlunun, zerre kadar bile olsa, her küçük ve büyük günaha karşı muhasebe etmesi.
77	Kibirlenmekten; gurur ve kibirliler gibi yürümekten nehiy ve mütevazi olmaya teşvik.
82	Allah'ın yaratmış oldukları ve nimetleri üzerinde tefekkür ve ilimsiz tartışmanın terk edilmesi.
86	Allah'ın indirdiği vahye tabi olmanın gerekliliği; baba ve ataları bilinçsizce taklitten nehiy.

94	Kafir ve gafillerin Subhan ve Yüce Allah'ın yaratıcılığını itirafı.
97	Her türlü eksik ve kusurdan münezzehtir olan Allah'ın ilminin genişliği ve Allah'ın ilminin tükenmemesi.
103	Allah'ın yaratma işaretlerinden olan gecenin gündüze; gündüzün geceye dahil edilmesi ve güneşle ayın boyun eğdirilmesi.
105	Subhan olan Allah gerçek mabuddur.
108	Gemilerin denizlerde yüzmesi Allah'ın kudretinin delillerindendir.
111	İnsanoğlunun zorluk anında Allah'a yönelmesi ve rahatlık ve gevşeme anında da ondan yüz çevirmesi.
115	Allah'tan korkmaya davet; onun gazabından ve kıyamet günü kızgınlığından sakınma.
119	Ğayb Allah'a aittir. Ondaki başka kimse gaybı bilemez. Ancak, o dilerse, kullarından istediği kişiyi, ğaybe ait bilgilerden bir kısmına muttali kılabilir.

Tefsîru Sureti Lokman adlı eserin konu indeksi.

2.1.2. Hülâsatu'l-Beyan fî Hakîkati'l-İslam ve İnsaniyeti'l-İnsan: Bu eser üzerinde durulması gereken önemli konuları ihtiva etmektedir. Müellifimizin yazmış olduğu en kapsamlı eseri budur. 180 sayfadan oluşmuştur. *El-Mektebetu'l-İslâmiyye* tarafından Diyarbakır'da basılmıştır. Kitabın içerisinde, *İnsanın yaratılış gayesi; Din ve İnsan; Din ve Dünya Hayatı* gibi konular ele alınmıştır.

Eserin basım tarihi belirtilmemiştir. Ancak Abdulhalık el-Licî'nin kitap için yazmış olduğu takriz'in sonunda '*Allah'a şükürler olsun Hicrî 1388 (Milâdî 1968) tarihinde sona erdi.*' ibaresi vardır. Burada belirtilen bitiş tarihinin, kitabın basım veya yazımı ile ilgili olup olmadığı belli değildir⁹. Kanaatimizce burada belirtilen tarih kitabın yazımı ile ilgilidir. Araşkî kitabın sonuna konu indeksini eklemiştir. Buna göre ele alınan konular ve sayfa numaraları şöyledir:

⁹ Bkz. Araşkî, *Hülâsatu'l-Beyan fî Hakîkati'l-İslam ve İnsaniyeti'l-İnsan*, s. 4.

Sayfa No	Konu
3	Risalenin dibacesi.
6	Mukaddime ve Risale'nin Maksatları.
9	İnsanın Yaratılışı ve Gayesi.
12	İnsan ve Terbiye.
18	Din ve İnsan.
21	Vahy ve peygamber gönderilişinin ve teşri'in hikmeti.
24	Din ve Dünya Hayatı.
33	Din ve Toplum.
39	İslam ve Diğer Dinler.
44	İslam ve Eğitim-Öğretim.
50	Öğretmen, Öğrenci ve İlimin Âdâbı.
60	Akide ve İnsan.
66	İbadet ve İnsan.
75	İslam Ahlakı ve İnsan.
88	İnsan ve Kalbî Hastalıklarla Bunlardan Kaynaklanan Kötü Ahlak.
95	Tasavvuf ve İnsan.
100	Kaza-Kader ve İnsan.
113	İnsan ve Cezalar.
125	İslam Düşüncesinde Akıl ve Re'y .
132	Bu zamanda İctihad İddiası ve Bunun Tehlikesi ¹⁰ .
138	Ehil Olmayanın Fetva Vermesi ve Bunun Tehlikesi.
141	Müslümanlar ve Allah Yolunda Cihad.
148	Gerçek Müslümanlar ve Günümüz Müslümanları.
155	Peygamber (s.a.v) ve Ashâb-ı Kiram'ın (r.a) Sîreti karşısında Müslümanların tutumu ne olmalıdır?
166	Müslümanlar ve İmamet (veya İmâret)
172	Muhasebe ve Hakkı, Sabrı Tavsiye

***Hülasatu'l-Beyan fî Hakîkati'l-İslam ve İnsaniyyeti'l-İnsan* adlı eserin konu indeksi.**

2.2. Elyazması Eserleri: Müellifimizin 12 adet el yazması halinde eseri mevcuttur. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

¹⁰ Araşkı, bu eserinin 132. Sayfasında, zamanımızda icthadın mümkün olmadığını belirtir. Bunu şu sebeplere bina eder:

1- Günümüz Müslümanlarının bu ilmi rütbeğe haiz olmamaları
2- İctihad yapacak yetkinlikte bilgi ve donanımın olmayışı. Görüşlerini Said-i Nursî'nin *Mesnevî-i Nuriye* adlı kitabından delillendirir. Bkz. Nursî, Said, *Mesnevî-i Nuriye*, Envar Neşriyat, İst., 2003, s. 90-92 arası; Nursî, *Sözler*, Envar Neşriyat, İst., s. 480-488 arası., Araşkı, age., s. 132-137 arası.

2.2.1 Minhacu'l-Mübîn fî Tahkîki't-Tasavvufi'l-İslamî ve Hakîkati Turuki's-Sûfiyyeti'l-Muslimîn (Tasavvuf konusunda): Eser el yazması şeklindedir. Yazım yılı belirtilmemiştir. Fihrist kısmı ile birlikte 133 sayfadan oluşmaktadır. Adından da anlaşılacağı üzere tasavvuf alanında yazılmış bir eserdir. Besmele, salat ve selam ile başlar. Zariyat suresi 56. Ayetinde belirtildiği üzere, **“Şüphesiz biz cinleri ve insanları ancak, bana ibadet etsinler diye yarattım.”**¹¹ İnsanların ve cinlerin yaratılış gayesini dile getirir. İnsanın bu görevini nasıl yerine getireceğine dair tavsiyelerde bulunur¹². Müellifimiz bu eserinde inanç ve amel ile ilgili hususları ayet ve hadislerden deliller getirmek suretiyle izah eder.

Kitabının sonunda konu indeksi eklemiştir. Bu indeks kitabın ayrıntılı bir özeti gibidir. Eserin içinde yer alan konular ve kitaptaki sayfa numaraları şöyledir:

Sayfa	Konu
3	Din, şeriat ve İslam.
3	İman ve İslam
4	Kabul edilen ve edilmeyen iman
4	İman ve İslam
5	Asr Suresi ve muhtevası
5	Kur'an ve Sünnete muhalif olan reddedilir.
6	Kitap, Sünnet, İcma ve Kıyas
7	Usulu'd-Din'de (Akaid) ihtilaf caiz değildir.
7	Furuaat'ta müctehidlerin ihtilafı.
7	Terbiye ile ilgilenen imamların metot ve yöntemlerinin farklı ve çeşitli olması.
7	Din kolaylıktır; zorluk değildir ve dinde artırma da yoktur.
8	İman, Allah'ı bilmenin meyvesidir ve pek çok şubeleri vardır.
9	Kitap ve Sünnet, İslami Tasavvuf'un dini referanslarıdır.
10	İslami Tasavvuf'ta kusur ve zayıflık vuku bulmuş mudur?
10	Bir topluluktan ilim sahiplerinin yok olması ve bu hususta Ebu'l-Kasım el-Kuşeyri'nin görüşleri.
11	İnsan kalbi imanın yeridir.
12	Nefsin terbiyesi; ahlakın nefsi, kalbi hastalıklardan ve kötü ahlaktan arındırılması.
13	Tasavvuf , gerçek Tarikat, lakab ve ıstılahlar olarak şeriata uygundur.
14	Din içerisinde en mükemmel seviye dini kavrayış; onunla amel ve peygamberlere uymaktır.
14	Müminler veya insanlar üç tabakadır.
15	Nefis terbiyesinin adlandırılması ve ahlakın tasavvuf ile terbiye edilmesi.
15	Tarikat ve hakikat bizatihi varlığı itibariyle şeraite aykırı değildir.

¹¹ Zariyat, 51/56.

¹² el-Araşkî, age., ay.

15	Haris el-Muhasibi'nin topluluğun sözleri hakkında söylediği şeyler.
16	Sûfî ıstılahında terbiye ve eğitimin usulü
17	İslam tasavvufunda fesat nasıl ortaya çıktı?
17	Nasuh (tevbe eden) şeyhin âdabı ve şartları.
18	Mürşid-i Kâmil'in şartları ve Şeyh Ahmed Zuruğ'un bu husustaki sözleri.
19	Şeriate muhalif olan bir kişi için tarikat yoktur ve üstad Şeyh Abdurrahman el-Kâğî'nin bu husustaki beyanları.
20	Şeriate muhalif olan bir kişi için tarikat yoktur ve üstad Şeyh Kutub el-Arif, eş-Şeyh Fethullah el-Verkanisî'nin bu husustaki beyanları.
20	Sûfî, alim ve âmil olarak ölen kamil mümindir.
20	İmamların imamı, İmam Muhammed b. İdris eş-Şafîî (ö. 150) 'nin sözleri.
20	Sûfîlerin en mükemmeli Fıkıh ve Hadis ilimleri ile uğraşanıdır.
21	Mevlamız Halid eş-Şehrezûrî'nin doyurucu mektubu.
22	Sûfî taifesinin efendisi Cüneyd el-Bağdadî'nin sözleri.
22	Kitap ve Sünnet'in dışında hiçbir tarikat ve tasavvuf yoktur.
23	Şeyh alim Alaüddin Ühînî'nin Kitap ve Sünnet'in dışında hiçbir tarikat ve tasavvufun olmaması ile ilgili sözleri.
24	Topluluğun tarikatının aslı, Allah'a olan kullukta ihlaslı olmaktır.
24	Topluluğun tarikatının aslı, Allah'a olan kullukta ihlaslı olmaktır konusu ile ilgili pek çok ayet-i kerime ve hadis-i şerif bulunmaktadır.
25	Hicri ilk üç asırdan sonra Müslümanların sûfî muhakkikleri.
25	Sonuna kadar Selef-i Salihîn'e tabi olan ümmet.
26	Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî, İmam Gazâlî ve Ahmet Zuruğî'nin sözleri.
26	Mütekaddimûn ve Muteahhirûn'dan, Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî, İmam Gazâlî ve Ahmet Zuruğî'ye tabi olan faziletli insanlar.
26	Hüccetu'l-İslam İmam Gazâlî'nin dediği gibi, islamî tasavvuf garip bir görünüş/elbise ve dile mi sahiptir?
28	Her asırda ve şehirde ulema ve salihlerden hayırlı, iyi ve muttaki kimselerin, mürid, öğrenci ve kendi nefislerini terbiye etmeleri.
29	Her asırda ve şehirde ulema ve salihlerden, hayırlı, iyi ve muttaki kimselerin, mürid, öğrenci ve kendi nefislerini terbiye etmeleri ile ilgili üstad, muhakkik Said-i Nursî'nin sözleri.
29	Said-i Nursî'nin, tarikat ve hakikatı birleştirme ile; Kur'ân, nassları ve Kur'ân'ın hakka, hakikate ve kurtuluşa götürmesi yönünden en kuvvetli yol oluşu ile ilgili sözlerinin devamı.
29	Rumuz ve işaretle de olsa Kur'ân-ı Kerim'de her şeyin bir açıklamasının bulunması ve üstad, muhakkik Said-i Nursî'nin, tarikatın gayesi ve maksatları, faydaları ve bunları göremeyen, gözü kör bazı cahil insanların kötü anlayışlarının açıklanması ile ilgili söyledikleri.

32	Bazı sahte şeyhlerin hatalarından dolayı tarikat aleyhine yöneltilen ithamlar ve müminlerin, şeriatın erkanına tarikattan önce uymalarının gerekliliği ve gerçek tarikatın, şeriatın üzerine bina olduğu ve eğer şeriata uymuyorsa asla gerçek tarikat olamayacağı ile ilgili <i>Said-i Nursî</i> 'nin beyanı.
34	Muhyiddin el-Arabî'nin, Allah'tan haberler getirse bile, şeriatını zelil edenle hidayete erişilemeyeceğine dair söyledikleri.
34	Şeyh <i>Abdulbasit Fâhûrî</i> 'nin, şeriat, tarikat ve hakikat hakkındaki tahkiki.
35	<i>el-Lekânî</i> 'nin ¹³ akide ile ilgili ' <i>Cevheretu't-Tevhîd</i> ' adlı eserinde dile getirdikleri.
37	Peygamber (a.s.)'a ittiba' etmenin hakikati ile ilgili ayet ve hadisler; zaman içerisinde insanlığın ve İslam'ın seyri; devamı ve sonucu.
38	Hafız İbn-i Hacer el-Askalanî'nin ' <i>Fethu'l-Bârî Şerhu'l-Buhârî</i> ' adlı eserinde söyledikleri.
38	Şemsu'r-Remlî'nin ' <i>Gayetu'l-Beyân</i> ' adlı eserinin hatimesinde söyledikleri.
39	İbn-i Rislân'ın ' <i>ez-Zebed</i> ' adlı eserinde söyledikleri
40	Ebû Yezîd el-Bestâmî'nin veya başkalarının, ' <i>Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır</i> ' sözü ile ilgili sözleri.
40	Sahih-i Buhârî'de yer alan, ' <i>Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır</i> ' benzeri hatalı sözleri desteklemek için Ebû Hureyre'den naklettikleri sözler ve bunların delil olamayacağı ile ilgili izah.
41	Buhârî şârihlerinin şerh ettiği gibi, bu hadisin gerçek kastı.
42	Kirmânî'nin bu hadisin şerhi hususunda söyledikleri ve kasdı ile ilgili yaptığı açıklamalar; O'nun yöntemini takip eden diğerleri: Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî ve İmam el-Gazâlî...
42	Mevlamız Halid eş-Şehrezûrî el-Bağdâdî'nin söylemiş olduğu önemli hakikatler.
44	Hâfız el-Askelânî'nin Kurtûbî'den nakletmiş olduğu bu haberin tevil ve mana yönünden hatası ve ardından gelen sayfalarda bunu tahkiki.
45	Cahiller arasında yayılmış ibare.
45	Bu haber ile ilgili Said Havva'nın söyledikleri.
46	Said Havva'nın söyledikleri; ilmi olarak yaptığı açıklamalar.
47	Hakikat, Kitap ve Sünnet'e ittib'dadır. Bununla ilgili olarak Hücetu'l-İslam İmam el-Gazâlî'nin söyledikleri.
47	Bu tarikatın meşayihinden olan İmam Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî'nin söyledikleri.
47	İmam Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî'nin, izledikleri yol ile ilgili getirdiği deliller ve şeriatın yüceltilmesi ile ilgili sözleri.
48	İmam Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî'nin, ebu'l-Feyz zi'n-Nûr el-Mısırî'nin sözleriyle ilgili tafsilatlı açıklamaları.
48	Ebu'l-Hasan Sırrî es-Sakatî'nin tasavvuf ve kısımları ile ilgili sözleri.

¹³ Bkz. el-Lekânî, Burhanuddîn İbrahim el-Mekkî, *Şerhu'n-Nazim ala'l-Cevhere* (Hidayetu'l-Murîd li Cevhereti't-Tevhîd), Dâru'l-Besair, Kahire, 2009.

49	Ebû Yezîd el-Bestâmî'nin, mücahedât ve alimlerin ihtilafı ile ilgili sözleri.
49	Ebû Yezîd el-Bestâmî'nin, ' <i>Şayet havada uçan bir adam görseniz sakın aldanmayın; o adama bakın, emir ve nehiy konusundaki durumunu izleyin, sınırların korunması ve şeriatin dairesi içinde midir?...'</i>
49	Arûsî'nin sınırlaması ve muradını açıklaması.
49-50	Topluluğun yolunun usulü ve bu hususta Sehlu't-Tusterî, Ebu Süleyman ed-Dârânî, İbnu'l-Hevârî ve Ebû'l-Hafs Ömer bin Mesleme el-Haddâd'ın söyledikleri...
50-51	Sohbet çeşitleri ve Ebû Osman el-Hîrî'nin ve Ebu'l-Hüseyin en-Nûrî, Ebû Revîm ve Ebû Abdillâh el-Fadl el-Bahlî topluluk ve tasavvuf ile ilgili sözleri.
52	Aslı Kitap ve Sünnet olan tasavvufun usulleri ve Cüneyd-i Bağdâdî ve Ebû'l-Abbas'ın ashabından olan Ebu'l-Huseyin el-Hîrî'nin sözleri.
53	Şu kabul edilen bir gerçektir ki, selef sûfiler ve halef-i salihîn, dine ve ilim sahasına hizmet etmişlerdir. Onların bu hizmetini cahil veya fâsid dışında herkes kabul etmiştir.
54	İmam Nevevî'nin İbrahim el-Havass'tan rivayet ettiği gibi kalbin ilacı beştir ¹⁴ . Bu konuda Ebû Hamza el-Bağdâdî ve İshak er-Rekî'nin sözleri.
55	Müridin meşayih karşı saygı göstermesinin zorunluluğu hususundaki edep. Bu konuda Meşadu'd-Dînûrî, Ebû Bekr eş-Şiblî, Ebu Ali er-Rûzbârî ve et-Tâcu'l-Ârif eş-Şeyh Abdullah Adrûsî'nin sözleri.
55	Kitap ve Sünnete tabi olmak: <i>Şeriatu'l-Ğarra (Parlak, muhteşem, pırl pırl tertemiz ışıldayan şeriat..)</i>
56	İmam Suhreverdî'nin tasavvuf, sûfilik, alimler ve sınıfları ve bunların hizmetleri; Tarikat'ın sonuçları ve sayılamayacak kadar çok olan faydaları ile ilgili sözleri.
58	' <i>Hocası arif olmayana uyulmaz</i> '. Bununla ilgili zühd ve rav' sahibi (günahtan titizlikle sakınan), zamanının imamı, Abdu'l-Vehhâb es-Sekafî'nin sözleri.
61	' <i>İnsanların içinden hakka en yakın olan, Allah'ın resulüne en fazla uyan kişidir.</i> ' Bununla ilgili İmam Suhreverdî'nin sözleri.
62-63	Şeriat ve Hakikat arasındaki fark. İbn-u Hacer el-Heytemî'nin sözleri: " <i>Tarikat ve hakikat şeriatı muhalefet etmez.</i> " Bununla ilgili İmam Şa'ranî ve Ebu Bekir et-Tamsatânî ve Ebu'l-Abbas ed-Dînûrî'nin sözleri.

¹⁴ Araşkî bu beş hususu İmam Nevevî'den naklen şöyle sıralar: 1- Kur'ân-ı Kerim okumak 2- Tedebbur 3-Midenin boş bırakılması 4- Gece namazına kalkmak; seherlere kadar boyun büküp yalvarmak 5-Salihlerin meclislerinde oturmak.

64-65	“ <i>Şeriat ve hakikat arasında fark yoktur.</i> ” Ancak lakap, ıstılah ve ifadeler yönünden fark vardır. Bununla ilgili Ebu’l-Kasım Muhammed bin en-Nasr Ebû’l-Kasım el-Kuşeyrî’nin sözleri. Şunu bil ki, şeriat ve hakikat, Allah’ın emirleri olması yönünden gereklilik arz eder. Bu hususta, Şeyh Abdu’l-Bâsıt’ın sözleri ve Cunejd-i Bağdâdî’den yaptığı nakiller. Ey kardeş Cunejd-i Bağdâdî bunu 3. Hicrî asırda söylemiştir! Bu konudaki düşüncen nedir? (ki o, 13. Miladî asrın sonudur.)
65	“ <i>Tasavvuf aslında ahlâki açıdan bir ameldir.</i> ” Bu hususta Mustafa es-Sıbâî’nin söyledikleri.
66	Tasavvuf ve tarifi.
67	Allâme Şeyh Abdu’l-Bâsıt’ın bu husustaki sözleri.
67	Tasavvuf’un usulü beştir.
68	Mümin, havf ve recâ arasında yaşar.
69	Havf ve recâ ile ilgili ayet ve hadisler.
69	Havf ve recâ ile ilgili olarak Ebû Ali ed-Dekkâk’ın söyledikleri.
70	İmam Rabbânî’nin, sahabe ve evliyaya yaklaşım ile ilgili açıklamaları. İmam er-Rabbânî şöyle demiştir: “ <i>Şeriat ve hakikat, hakikatte birleşiktir.</i> ”
70-71	İmam Rabbânî’nin aynı ve benzeri konudaki sözlerinin devamı.
72	Üstad Molla Muhammed el-Arabkendî’in ‘ <i>Hatarat</i> ’ adlı eserinde konu ile ilgili söyledikleri.
73	Sûfî tarikat meşayihinin hulefayı adlandırmaları ıstılahîdir. Zira onlar terbiye ve sülûk yönünden sonradan geldiler. İstılah üzerinde tartışma olmaz.
74	Sahte şeyhler/şeyh olmadıkları halde şeyhlik taslayanlar ve sahte şeyhliği ve ilmi şan şöret ve mal için aracı kılanlar tarikat halifesi sayılamazlar. Zira gerçekte peygamberler hiçbir miras bırakmazlar (onlar ancak din ve ilmi miras bırakırlar). Bu hususta İmam el-Allâme Ebû Bekr bin Muhammed el-Huseynî’nin ‘ <i>Kifâyetu’l-Ahyar</i> ’ adlı kitabında söyledikleri.
75	Dünya malını veya soy sopta çokluk sevdası insanı oyalar ve Tekâsur suresinde yerilmiştir. Bu hususta ayet ve hadis çoktur.
76	Sahabî, cumhur tabîîn ve onlara tabi olanlar nasıl tarikat şeyhlerinin terbiyeleriyle terbiye olunmadıysa, aynı şekilde herkes tarikat şeyhlerinin terbiyelerine muhtaç olmayabilir.
76	Mevlamız Halid eş-Şehrezûrî’nin Şeyh-i Kâmil Muhammed el-Hanî’ye verdiği icazet.
77	Mevlamız Halid eş-Şehrezûrî’nin icazet, tasavvuf ve sûfî tarikatlarının gayesi ilgili izahlarından anlaşılması gerekenler.
78	Saîd Havvâ’nın Tasavvuf ilmi ile ilgili tahlil takrîr ve tahkîki.
79	Saîd Havvâ’nın Tasavvuf ilmi ile ilgili tahlil takrîr ve tahkîki ile ilgili izahatının devamı ve tasavvuf şeyhlerinden yaptığı nakiller.
79	Tasavvuf, ilim, amel, ihlas ve zühddür.

80-81	Saîd Havvâ'nın, ' <i>Tasavvuf'un Kuralları</i> ' adlı eserinde, Şeyh Ahmed Zurûkî'den yaptığı nakiller.
82	Konu ile ilgili eş-Şeyh İbnû's-Salah eş-Şehrezûrî'ye yöneltilen soru.
83-84	Şeyh İbnû's-Salah eş-Şehrezûrî'ye yöneltilen ikinci bir soru ve verdiği cevap.
85	Eş-Şeyh Abdurrahman el-Ehdarî'nin manzumesinden bir kıta
86	Ali Mahfûz'un ' <i>Hidâyetu'l-Murşidîn</i> ' adlı eserinde dedikleri...
87	Sûfliği şiar edinen tarikatler, anlayışlarını Kitap, Sünnet, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'tan olan Selef-i Salihîn'e tabi olma üzerine bina etmişlerdir.
88	Ebû'l-Huseyn en-Nûrî ve Abdullah bin Mubarek ve eş-Şeyh Suhreverdî'nin sözleri.
88	Said el-Museyyib'in ' <i>Fî Avârifi'l-Meârif</i> ' adlı eserinden yapılan rivayet ve Suhreverdî'nin onu takriri.
88-89-90	Kadıların kadısı Maverdî'nin söyledikleri; peygamberden rivayet ettiği hadisler.
91	Kur'an-ı Kerîm, hidayet, rahmet; her şeyin açıklaması ve İslam tasavvufunun direğidir. Keza İslam dinine uygun tasavvuf, Allah'ın emirlerine riayet, nehiy ettiklerinden sakınmak; apaçık delillere ve peygambere ait sözlere yapışmaktır.
92-93-94	Nebevî hadisler ve ilk halife Ebû Bekir es-Sıddîk'in vefatından önce söyledikleri.
95	Hz. Ömer el-Hattab, ümmetin Kur'an'ın öngördüğü metot üzere yürümesi; Peygamber'e, arkadaşı Ebû Bekir es-Sıddîk'e ittiba konusunda hırslıydı.
96	Hz. Ömer'in şîretinin devamı.
96	İslam fukahasının zikrettiği şaheserlerden...
96	Kitap ve Sünnet, en büyük kaynak ve biricik araçtır.
96	İnsanın kemali, hidayeti ve saadeti için...
96	Allah'ın alimlerin ve âmillerin değerini yükseltmesi ve onları başkalarından ayrı tutması.
97	İmam Gazâlî, ilmin husule gelmesi ve tahsili bahsinde yaptığı şifa verici izahlar.
98	Nefis terbiyesi ve kalbin temizlenmesi için te'dibi ve safileştirilmesi ne güzeldir!
101	Şeyh Suhreverdî'nin söyledikleri...
102	Sûfîlerin meşru dairedeki ahlakından... Bu konuda ayet ve hadisler vardır.
103	İhvan ve Müslümanlara dağıtmak ve iyiliğe karşı şükür onların ahlâkıdır.
104-105	Bu hususta Mustafa es-Sıbâî' ve Şeyh Suhreverdî'nin söyledikleri.
106	İslamî Tasavvuf'un gayesi, hakikati ve Müslüman sûfîler.
106	İmanî hakikatlerin ve İslamî meârifin inkişafıyla gerçekleşen büyük bir sakınmaya özen...

107	Sûfliğin ve sağlıklı İslam dinine uygun tasavvuf'un maksatları.
108	Ayetler, Nebevî hadisler ve şer'î kurallar...
109	Kur'anî ayetler ve Nebevî hadisler.
109	Takvâ, kemâlin kaynağı ve imandan sonra imanın merkezidir.
109	Ayetler ve hadisler...
109	Salih kulların en önemli sıfatları ve güzel ahlâkları.
110	Tevbe-i nasûh riyazetin anahtarıdır.
110	Güzel sabır peygamberlerin ve salihlerin ahlâkıdır.
111	Şükür güzel bir ahlâktır. Hatta nimet verilenin nimet verene şükretmesi gereklidir.
112	Güvenirlilik, sözünde durmak sâlih kişilerin ahlâkıdır.
112	İyi ahlâklı olmak ve iyi muamelede bulunmak en güzel ahlâktandır.
113	Hoşgörülü, affedici, iyilikle karşılık vermek ve kolaylaştırıcı olmak, en hayırlı insanların hasletlerinden olmakla birlikte Allah'ın bağışlamasına ve sevgisine ulaştıran en önemli vesilelerdendir.
114	Allah'ı zikir, dua ve boyun bükme/yalvarma...
115	Bunlar, Kitap ve Sünnetin parçalarındandır. Bizler, muhakkik ve şeriatî ilke edinmiş sûfîlerin sözlerini söylüyoruz.
115	Bu parçalarla yetindim. Çünkü ben vefalı davranmak istedim.
116	İlâhî şeriat, Allah'ın kitabı, peygamberinin Sünneti, İcmâ' ve Kıyastır...

***Minhacu'l-Mübîn fî Tahkîki't-Tasavvufi'l-İslamî ve Hakîkati Turuki's-Sûfiyyeti'l-Muslimîn* adlı eserin konu indeksi.**

İçeriğini özetlemeye çalıştığımız bu eser, Kur'an, Sünnet ve selef-i salihîn'in ortaya koyduğu anlayışa uygun sahih bir tasavvuf anlayışını ortaya koymaya çalışmaktadır. Müellifimiz, konu indeksinde belirttiği hususlar incelendiğinde sürekli olarak şeriat ile tasavvufun uyum içinde olduğunu vurgulamaktadır. Eserin, zaman içerisinde tasavvuf ile ilgili zihinlerde oluşan yanlış anlayışları bertaraf etmek maksadını taşıdığı söylenebilir.

Abdülhâdî Araşki'nin bu eseri kanaatimizce, özellikle tasavvuf alanında çalışmalar yapan akademisyenler tarafından etraflıca incelenmesini gerekli kılacak kadar önemli bir eserdir.

2.2.2. Kurban Edilecek Hayvanların Özellikleri ile İlgili Risale: Dört sayfadan oluşmaktadır. El yazması eserlerinden biridir. Araşki bu risalesinde değişik Fıkıh alimlerinin görüşlerinden yola çıkarak kurban edilecek hayvanların vasıflarını ortaya koymaya çalışır. Kurban hayvanının hangi kısmından kesileceğini tartışır. Görüşlerini bazı dil alimlerinin görüşleriyle destekler. Mezhepler arasındaki farklı görüşleri ele alır. Mezheplerin konu ile ilgili dayandıkları hadislerin kritiğini yapar.

2.2.3. Orucun Vucûbiyeti, Erkânı; Rü'yet-i Hilâl İle İlgili Risale: Müellifimiz, bu risalesinin kapağında, muhtemelen kendi el yazısıyla bu risaleyi şöyle tarif etmiştir: *"Bu risale, Ramazan Orucu'nun vacip olmasının keyfiyeti, erkânı; rü'yet-i hilal;*

doğduğu yer ile ilgili ihtilaf; Türkiye’de ve diğer benzer ülkelerde, cuma namazının kılınmasının gerekliliğinin beyanına dairdir.”

Risalenin iç kısmındaki girişinde ise ayrıca cuma namazının gerekliliği ile ilgili hususları ele aldığını ve izahları fıkıh alimlerinin görüşlerine dayandırdığını belirtir. Risale 22 sayfadır. Bu eserinde, zaman zaman kendi el yazısıyla eklemelerde bulunduğu şahit olmaktadır. İlim ehline göre, ramazan orucunun ve cuma namazının, mükellefler üzerine vucubiyetinin, diğer farzlarda olduğu gibi, özür dışında, Kur’an, Sünnet ve İcma’ ile sabit olduğunu belirtir¹⁵. Risalenin devamında, konu ile ilgili ayet ve hadisleri delil olarak getirir. Bunun yanında rü’yet-i hilal konusunu ele alır. Fıkıh kitaplarından delilleri sıralayarak konuyu tartışır¹⁶.

2.2.4. Cuma Namazının Öğle Vaktinde İadesi ve Bununla İlgili Deliller Konusunda Risale: Bu risale 12 sayfadır. 1992 yılında yazılmıştır. Adından da anlaşılacağı üzere, cuma namazının şartları ile ilgilidir. Müellifimiz, bu risalenin girişinde Fıkıh Usulu ile ilgili uzun bir izahta bulunur, ardından cuma namazıyla ilgili fıkıh alimlerinin görüşlerine dayalı olarak meseleyi tartışır.

2.2.5. Günümüzde Peygamber (s.a.v)’in Hadisleriyle Nasıl Amel Ederiz Kaç Tane Şart ve Kayıt Vardır ve Bu Kayıt ve Şartların Mahiyeti Nedir? Konularının Tartışıldığı Risale: Bu risale 16 sayfadır. 1990 yılında yazılmıştır. İçeriği incelendiğinde bu risalenin Hadis Usûlü niteliğinde olduğu anlaşılacaktır. Müellifimiz bu risalesinde hadisin tarifini yapar. Delil olması yönünden konumunu belirtir. Ravi ve hadis çeşitlerini ele alır; tanımlarını yapar.

2.2.6. Tek Lafız ve Mecliste Üç Talak İle Boşamanın İslam Fıkıhındaki Yeri İle İlgili Risale: Risale el yazması şeklindedir. 1992 yılında yazılmıştır. Müellifimiz bu eserinde tek lafızla ve aynı mecliste hanımını boşamanın hükmünü fikhî açıdan ele almakta ve tartışmaktadır.

2.2.7. Kur’an İlimleri’nden Tecvîd’in Kuralları; Kur’an Kıraatinin Hz. Osman Mushafı’nın Hattına ve Yedi Sahih Kurrâ ve Diğerlerinin Kıraatine Uygun Olarak Okunuşu İle İlgili Risale: Risale el yazması şeklindedir. Yedi sayfa olup 1992 yılında yazılmıştır. Bu risalesinde müellifimiz, Kur’an kıraati ve tecvîd ilmi ile ilgili rivayetleri değerlendirmekte ve en sahih olan görüşleri ortaya koymaya çalışmaktadır.

2.2.8. Hadis Tahrîci Yaptığı Risale: Risale el yazması şeklindedir. Toplam 22 sayfadır. 1990 yılında yazılmıştır. Araşkî bu risalesinde ele almış olduğu konuları risalesinde şöyle ifade eder: *“(…) Bu hadisler, Ebû Davûd, Tirmizî ve ikisinin dışındaki kimselerin, senetleriyle rivayet ettiği ve İmam en-Nevevî’nin de Sünen’inde naklettiği ve değişik bablar altında yerleştirdiği; ancak senetlerinde zayıflık veya Abdulaziz Ribâh ve Ahmed Yusuf ed-Dekkâk’ın tahkiklerine binaen, sözler bulunan hadislerdir. Bunların tahricinde –ki onlar hakkında cerh ve ta’dil alimleri konuşmuşlardır- onlara*

¹⁵ Araşkî, age, s. 1.

¹⁶ Age., s. 2-9.

müracaat ettim. Ben de onların bu görüşlerini kabul ettim. Bu hususta Şuayb el-Arnâvûdî'nin tahkiklerinden de faydalandım. (...)"¹⁷

Bu risalede, *İmam en-Nevevî*'nin "*Riyâzu's-Salihîn*" adlı eserinde bulunan toplam 39 adet hadisin tahriri yapılmıştır. Her hadisin önce senedi belirtilmiş, daha sonra Ebû Davud, Tirmizî'nin Sünen'inde ve Riyâzu's-Salihîn'de hangi bapta bulunduğu ve hadis alimlerinin o hadis ile ilgili görüşleri bir kelimeyle belirtilmiştir¹⁸.

2.2.9. Cuma Namazının Erkânı İle İlgili Risale: Bu risale el yazması şeklindedir. Toplam üç sayfadan oluşmaktadır. Araşkî, daha ziyade cuma namazında okunan hutbeleri ele alır. İmam Nevevî'nin '*el-Minhâc*' adlı eserinden ve onun üzerine yazılan '*Tuhfetu'l-Muhtac*' adlı şerhinden, cilt ve sayfa numaralarını belirtmek suretiyle alıntılarla konuyu değerlendirir. Öncelikle, cuma namazından önce okunan hutbenin Arapça olmasını ve iki hutbenin ardına okunmasını değerlendirir¹⁹. Bu konuları izah ettikten sonra hutbenin uzatılması konusunu ele alır. İhtiyaç dışında hutbenin uzatılmaması gerektiği kanaatini belirtir. Hutbenin uzatılmasının, hatibin anlayışının yetersizliğine; Allah'ın muradından başka şeyi istediğine veya ihlasının eksikliğine delalet ettiğini söyler²⁰. Bu hususta, Ammar b. Yasir (r.a.)'den gelen şu rivayeti nakleder: "*Ben, peygamber (sav)'in şöyle dediğini işittim: "Şüphesiz kişinin namazının uzun; hutbesinin kısa olması onun fıkhnın (anlayışının geniş) olduğuna delalet eder. Öyleyse namazı uzun, hutbeyi kısa tutun."* Araşkî, günümüzdeki bazı hatiplerin, peygamber (s.a.v)'in sünnetine aykırı davranarak hutbeleri uzattıklarını dile getirir. Bunun dışında Cabir b. Semere'den gelen başka bir hadisi zikrederek, peygamber (s.a.v)'in cuma günü vaazları kısa tuttuğunu belirtir²¹.

2.2.10. Faiz İle İlgili Risale: El yazması şeklindedir. Toplam dört sayfadan oluşmaktadır. Yazım tarihi olarak Hicrî 1409 (Miladî 1988) belirtilmiştir. Risalenin başında, alınan borcun misliyle geri verilmesi ile ilgili olduğu belirtilmektedir. Araşkî meseleyi ele alırken, İmam Nevevî'nin el-Minhâc'ı ve onun şerhi başta olmak üzere, diğer fıkıh eserlerine dayalı olarak eserin adı, cilt ve sayfa numaralarını da belirtmek suretiyle meseleyi fıkhi açıdan ele alır. Ayrıca gerek bu eserlerde gerekse sahih hadis kitaplarında geçen konu ile ilgili hadisleri örnek göstererek meseleyi izah eder. Alınan borcun ister para, ister tartılabilen veya ölçülebilen mallar olsun, misliyle geri vermenin gerekliliğini dile getirir.

2.2.11. Ribâ (Faiz)'nin Haram Olması ve Zekât'ın Vucûbiyeti İle İlgili Risale: Risale el yazması şeklindedir. Toplam 14 sayfadan oluşmaktadır. Yazım yılı belirtilmemiştir. Araşkî bu risalesinde faizin haram olması ile ilgili ayet ve hadisleri değerlendirir. Kur'an ve Sünnette faizin haram olmasını hususunu ele alıp izah eder. Bu konuda icma' olduğunu ve büyük günahlardan sayıldığını belirtir. Faizin tanımını yapar. Bunun yanı sıra zekât ile ilgili hususiyetleri de beyan eder. Zekât'ı faize alternatif olarak

¹⁷ Ag. risale, s. 4.

¹⁸ Örnek için bkz. ay.

¹⁹ Bkz., cuma namazının erkânı ile ilgili risale, s.1.

²⁰ Agr., s. 3.

²¹ Bkz., ay.

ortaya koyar. Faizin insanlar arasında düşmanlığı körüklerken, zekâtın ise insanlar arasındaki sevgiyi çoğalttığını belirtir. Aynı zamanda Müslümanların faize düşmemek için birbirlerine borç vermelerinin gerekliliği üzerinde durur²².

2.2.12. Mevlîd-i Nebevî ve Mukaddimesi: Müellifimizin bu eseri 21 sayfadır. Yazım yılı belirtilmemiştir. Eser üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde Mevlîd-i Nebevî'nin meşru olduğunu gösteren 21 tane sebep zikreder. Burada bid'at, hasene ve sevap olma yönlerini ele alır. En son sebebi zikrettikten sonra Mevlîd'in meşru olabilmesi için bazı şartları ortaya koyar:

- 1- Mevlîd esnasında erkek ve kadının bir arada olmamaları.
- 2- Mevlid esnasında ikram edilen yemek vs.'de israfın olmaması.

Eserin 2. Bölümünde Peygamber efendimizin kısa hayat hikayesini anlatır. Anlatımlarının arasını Peygamber (s.a.v)'e övgü dolu şiirlerle süsler. Bu bölümü salat ve selamla sona erdirir.

Son bölümde mevlîdin sonunda okunacak bir dua îrad eder.

Abdülhâdi el-Araşkî'nin eserlerini kısaca tanıtmaya çalıştık. Müellifimizin eserlerini alanlarına göre taksim edersek Tefsir, Hadis, Fıkıh, Tasavvuf ve Tecvîd gibi temel İslam bilimlerinde dair eserlerin yanı sıra Mevlîd-i Nebevî'den müteşekkil olduğunu tespit etmemiz mümkündür. Yaptığımız araştırmalar neticesinde, onun Şafî mezhebine son derece bağlı ve ilmî tartışmaları seven bir kişiliğe sahip olduğunu tespit ettik. Eserlerinin satır aralarında, özellikle Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat ve Selef-i Salihîn düşüncesini savunduğunu; bu konuda asla taviz vermeyen tavrını sezmemiz mümkündür.

Araşkî'nin bu eserlerinden başka basılmak üzere Şam'a göndermiş olduğu bir eseri daha vardır. Talebelerinden gelen rivayetlere göre bu esere Suriye devlet yönetimi tarafından bilinmeyen bir sebeple el konulmuş olup akıbeti bilinmemektedir. Medrese arkadaşlarının anlatımına göre bu eserin asıl nüshasıyla birlikte kaybolduğu güçlü bir kanaattir.

Eserlerini incelerken, mektup tarzında yazılmış üç sayfadan müteşekkil bir el yazması nüshaya rastladık. Anlaşıldığı kadarıyla bu nüsha eleştiri için yazılmış bir mektup niteliğindedir. Nüshanın sol üst köşesinde **Dr. Mustafa İlhan, Dr. Mustafa Alboğa ve Ali Şerebci** isimleri bulunmaktadır. Söz konusu bu te'lif eserin adı "**el-Fıkhu'l-Menhecî alâ Mezhebi İmam Şafî**"²³ dir. Araşkî, bu eserde yer alan bazı noktaları cilt ve sayfa göstermek suretiyle tenkit etmiştir.

Sonuç:

Diyarbakır'daki medreselerde yetişmiş bir ilmi şahsiyet olarak Abdülhâdi Araşkî'nin hayatını ve ilmi kişiliğini gösteren eserlerini tanıtmaya çalıştık. Eserleri

²² Bkz. Araşkî, Faizin haramlığı ile ilgili risale, s. 10.

²³ Eser 8 cilt olup, Dâru'l-Kalem tarafından 1992 yılında Şam'da basılmıştır.

incelendiğinde onun medreselerde okutulan ilimlerin hemen hemen hepsi ile ilgili eserler meydana getirdiğini görmek mümkündür. Eserlerinde Arapçayı çok iyi bir şekilde kullanmasına rağmen Arapça dilbilgisi ile ilgili, gerek el yazması gerek basılı bir eserine rastlamadık. Araşkî, daha çok güncel ve ders niteliği taşıyan; pratiği mümkün fikhî meselelerde ve hadis ilmi ile ilgili eserler yazmıştır. Özellikle sahibi olduğu kitap evinde medrese uleması ile yapmış olduğu ilmi tartışmalara binaen veya kendisine sorulan sorulara cevaben eserlerini kaleme almıştır. Eserlerini öğrencilerine yazdırmıştır. Zaman zaman eserlerinde kendi el yazmasına da rastlamak mümkündür. Kimi eserlerinde ise yazarın adı soyadı belirtilmiştir.

Eserlerinden anladığımız kadarıyla Araşkî'nin Fıkıh ve Hadis yönü diğer ilimlere göre daha ağır basmaktadır. 14 eserinin ikisi hariç, neredeyse tamamı Fıkıh ve Hadis ile ilgilidir. Eserlerinin hemen hepsinde delil olarak getirmiş olduğu hadisleri genelde sahih hadis kitaplarından seçmiştir. Tefsir ile ilgili yazmış olduğu "*Tefsîru Sureti Lokman*" adlı eserinde yaptığı alıntılarda kaynağın müellif ve kitap adını belirtmesine rağmen sayfa numarasını vermez. Hadis ve Fıkıh ile ilgili eserlerinde ise bu hususta daha titiz davranır; eserin ve müellifin adını zikrettikten sonra sayfa ve cilt numaralarını da verir.

Abdulhâdî el-Araşkî'nin Fıkıh ve Hadis ile ilgili eserleri üzerinde durulması gereken niteliktedir.

KAYNAKLAR

- Araşkî, Abduhadî KAYA, *Tefsîru Sûreti Lokman*, el-Mektebetu'l-İslamiyye, Diyarbakır, ts.

-----*Hülasatu'l-Beyân fî Hakîkati'l-İslam ve İnsaniyeti'l-İnsan*, el-Mektebetu'l-İslamiyye, Diyarbakır, ts.

-----*Minhâcu'l-Mubîn fî Tahkîki't-Tasavvufi'l-İslamî ve Hakîkati Turuki's-Sûfiyyeti'l-Muslimîn* (Elyazması).

-----*Kurban Edilecek Hayvanların Özellikleri ile İlgili Risale* (Elyazması).

-----*Orucun Vucûbiyeti, Erkânı; Rü'yet-i Hilâl İle İlgili Risale* (Elyazması).

-----*Cuma Namazının Öğleyin İadesi ve Bununla İlgili Deliller Konusunda Risale* (Elyazması).

-----*Günümüzde Peygamber (s.a.v)'in Hadisleriyle Nasıl Amel Ederiz?; Kaç Tane Şart ve Kayıt Vardır ve Bu Kayıt ve Şartların Mahiyeti Nedir? Konularının Tartışıldığı Risale* (Elyazması).

-----*Tek Lafız ve Mecliste Üç Talak İle Boşamanın İslam Fıkhdaki Yeri İle İlgili Risale* (Elyazması).

-----*Kur'an İlimleri'nden Tecvîd'in Kuralları; Kur'an Kıraatinin Hz. Osman Mushafının Hattına ve Yedi Sahih Kurra ve Diğerlerinin Kıraatine Uygun Olarak Okunuşu İle İlgili Risale* (Elyazması).

-----*Hadis Tahrici Yaptığı Risale* (Elyazması).

-----*Cuma Namazının Erkânı İle İlgili Risale* (Elyazması).

-----*Faiz ile ilgili Risale* (Elyazması).

-----*Ribâ (Faiz)'nın Haram Olması ve Zekat'ın Vucûbiyeti İle İlgili Risale* (Elyazması).

-----*Mevlîd-i Nebevî (Elyazması)*

- Bağcı, Musa, *Medrese Eğitiminde Hadis Birikimi –Diyarbakır Örneği*, (Bu makale 22-23 Temmuz 2011 Bolu/ Gerede Hadis Meclisinde sunulan tebliğin bazı ilavelerle geliştirilmiş halidir.(Bkz. Musa Bağcı web sitesi: <http://www.musabagci.com.tr> Tarih:09/07/2012)

- Bilgin, Beyza; Selçuk, Mualla, *Din Öğretimi (Özel Öğretim Yöntemleri)*, Gün Yay., Ank., 2000.

- Bayler, Şehmus, *Mele Abdulhâdî el-Araşkî.*, e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi - www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 Sayı: V.

- Çiçek Halil, *Şark Medreseleri'nin Serencamı*, Beyan Yay., İst., 2009.

-İlhan, Mustafa-Alboğa, Mustafa- Şerebci, Ali, *el-Fıkhu'l-Menhecî alâ Mezhebi İmam Şafî*, Dâru'l-Kalem,1992, Şam.

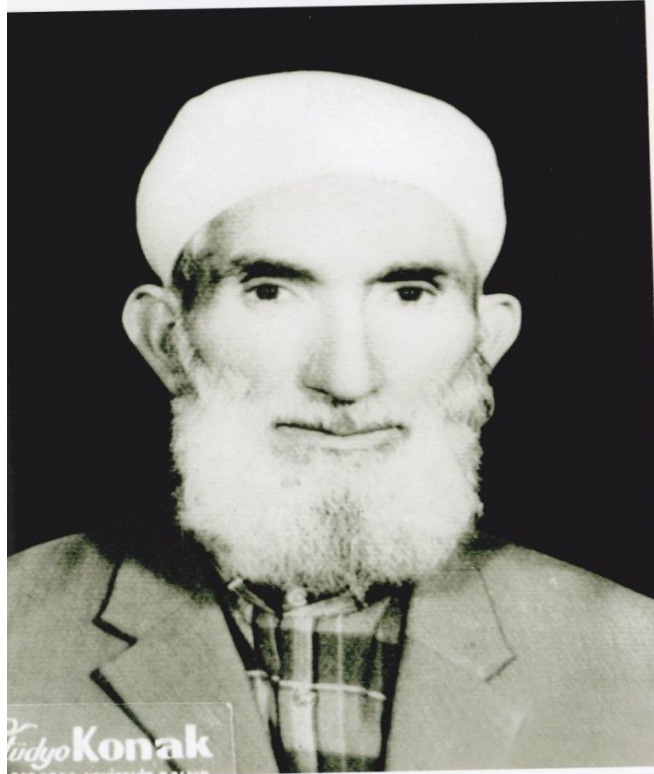
- Köylü, Mustafa-Altaş, Nurullah, *Din Eğitimi*, Gündüz Eğitim Yay., Ank., 2012

-el-Lekânî, Burhanuddîn İbrahim el-Mekkî, *Şerhu'n-Nazim ala'l-Cevhere* (Hidayetu'l-Murîd li Cevhereti't-Tevhîd), Dâru'l-Besair, Kahire, 2009.

-Nursî, Said, *Mesnevi-i Nûriyye*, Envar Neşriyat, İst., 2003.

-----, *Sözler*, Envar Neşriyat, İst., 2003.

Ekler

Ek1: Abdulhadi KAYA el-Arâşkî (Seydâ-i Mele), (1926-2000)